

JEODİN NEDİR?**Bülent GÜNER*****ÖZET**

Dünyada 11 Eylül (2001) saldırıları sonrasında, yeni bir askeri ve politik konsept gelişmiştir. ABD öncülüğünde şekillenen bu yeni konsept özetle; dinsel aşırılık taşıyan akımlarla ve terörle küresel ölçekte mücadele edilmesini benimsemektedir. Bu konsept günümüzde de geçerlidir. Nitekim bugünün dünyasında aşırı akımlar ve terör, önemli bir askeri ve siyasi müdahale gerekçesi sayılmaktadır. Din - siyaset ilişkisinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu birliktelik zaman zaman dini inançların, siyasetin ana aktörü durumuna gelmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, yeni yaklaşımları ve yeni kavramları da beraberinde getirmektedir. Jeodin de bu bağlamda ihtiyaç duyulan ve üzerinde düşünülmesi gereken bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Jeodin, en kısa tanımla; jeopolitik amaçları gerçekleştirmek için din olgusunun kullanılmasıdır. Tarihin eski dönemlerinden bugüne, jeodin paradigması içinde değerlendirilebilecek pek çok fenomen bulunmaktadır. Buna rağmen jeodin olgusu nispeten geç kavramsallaşmıştır. Bu gecikmenin önemli nedenlerinden biri, din unsurunun, jeopolitiğin diğer verileri içerisinde daha geri planda kalmasıdır. Ancak jeodin kavramı, özellikle Ortadoğu ve Asya'da yaşanan din odaklı güncel siyasi gelişmeler sonucunda, tarihsel bir gereklilik olarak dünya gündemine taşınmıştır. Ayrıca 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte artan dindarlaşma eğilimi dinleri, kültürel ve politik bir kavram olarak yeniden öne çıkarmış ve popüler bir siyasi konu haline getirmiştir. Jeodini yaklaşıma göre din olgusu, toplumsal ve siyasal bir öge olarak, çağlara uyum yeteneğine sahiptir ve dönüşebilir niteliktedir. Dinler, bu özellikleri sayesinde, tarih boyunca önemli bir jeopolitik unsur ve siyasetin etkin bir bileşeni olmuştur. Bu çalışma, tarihten bugüne gelişen çeşitli jeopolitik ve politik olaylar çerçevesinde, bir bilim alanı olarak jeodinin ortaya çıkışını ve yaklaşımlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Güncel ve tarihi siyasal gelişmeler çalışmamızın ana veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Çalışmamız, jeodin kavramının teorisine ve kavramın oturduğu tarihsel zemine odaklanmıştır. Jeodin, çağımızın anlaşılabilmesi için gerekli bir kavramdır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Jeodin, Din, 11 Eylül, Politika.

WHAT IS GEORELIGION?**ABSTRACT**

A new military-political attitude has developed in the world after the 9/11 attacks. This new attitude that took shape under the leadership of the USA caused the issue of combating religious ultra-movements and terrorism on a global scale. This geopolitical concept is valid today too. In fact, ultra-movements are vital military-political interference in today's world. On the other hand, the history of the religion-politics relationship goes back a long way. This association has led religious beliefs to become the main actor in politics from time to time. These developments have brought innovative approaches and new concepts to the agenda. Geo-religion is also a concept that is needed and should be considered in this context. By shortest description, it is the use of the phenomenon of religion to achieve geopolitical purposes. Many precedents can be evaluated within the paradigm of georeligion, from ancient times to the present. Despite this, the georeligion phenomenon was conceptualized relatively late. The religious element remains in the background among other geopolitical data; this is one of the important reasons for this situation. However, georeligion concept, as a result of current religion-oriented political developments, especially in the Middle East and Asia, has been brought to

* Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, bguner@munzur.edu.tr,
ORCID: 0000-0003- 1893-7216

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

the world agenda as a historical necessity. Religions came to the fore again as a cultural and political concept and became a popular political issue as a result of the increasing religiosity trend on a global scale since the second half of the 20th century. Religion phenomenon based on georeligious approach has the ability to adapt to the ages and is transformable as a social and political element. Religions, thanks to these features, have been an important geopolitical element and an active component of politics throughout history. This paper also targeted to evaluate the emergence and approaches of geo-religion as a field of science within the framework of current and historical geopolitics and political events. Daily and historical political developments are the main data sources of our study. The study focuses on the theory of the concept of geo-religion and the historical ground on which the concept sits. Georeligion is a necessary concept for the understanding of our age.

Keywords: Geopolitics, Georeligion, Religion, 9/11, Politics

1. GİRİŞ

Dinler, tarihsel süreçte, siyaset kurumuna emsalsiz bir güç ve özgüven kazandırmıştır. Din-siyaset ilişkisi, medeniyet tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca din ve siyaset kurumları güçlü bağlar kurmuştur. Din nosyonu, tarihin hemen her döneminde tüm toplumlar açısından önem taşımıştır. Açıktır ki, idari zümreler bu durumun farkına çok erken varmışlardır. Özellikle Ortaçağ tarım toplumlarının yöneticileri; kendilerine ve yönettikleri devlete kutsiyet kazandırmak, böylece yönetimlerine meşruiyet sağlamak, çıkardıkları yasaları kabullendirmek ve ordularının motivasyonunu artırmak amacıyla sık sık din kurumuna başvurmuşlardır. Bu nedenle dinler, tarihin eski çağlarından beri önemli bir -siyasal- kurucu etken haline gelmiştir.

Diğer yandan insanlık tarihi; medeniyetler, kültürler ve kavramların da tarihidir. Çağlar boyunca karşılaşılan her tarihsel dönemeç ve kriz, yeni çözümler ve kavramların kapısını aralamıştır. Yaşanılan çağ, tarihin getirdiği birikimle ve o çağın özgünlüğüyle sentezlenip, yeni bir takım gelişmelerin önünü açmıştır. Doğal olarak, öncelikle tarihi süreçlerde sarsıcı, dönüştürücü olaylar gerçekleşmekte, ardından yeni kavramlar ve çözümler gelmektedir. “Jeodin” de bu çerçevede kavramsallaşan, tarihsel olduğu kadar güncel ve modern bir kavramdır. Bu bağlamda gazeteci Tim Marshall’ın “Coğrafya Mahkumları” (2018) kitabının arka kapağında yer alan, “artık politik her şeyin başına “jeo” takısını geri getirmenin zamanıdır” sözü de yaşadığımız çağın bir gerçekliği olarak anımsanmalıdır.

Bu çalışma, tarihsel ve güncel toplumsal/ politik gelişmeleri referans alarak, jeopolitiğin önemli unsurları olan din ve siyaset olgularını, yeni bir kavramsal çerçeve içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Jeopolitik açıdan bugünün dünyasını biçimlendiren unsurlardan biri olan din olgusu, çalışma amacımız açısından ele alınmış ve diğer etkenlerle birlikte “jeodin” kavramsallaşması içerisinde yorumlanmıştır. Jeodini yaklaşım; etkisini belki de kadim zamanlardan beri hiç yitirmemiş olan din - siyaset ilişkisini, genellikle daha geri planda kalmış, mekân/ coğrafi çevre/ yerellik unsurlarıyla birlikte değerlendirmektedir. Jeodin, 21. yy’ın anlaşılmasında ve çözümlenmesinde anahtar kavramlardan biridir. Çalışma konusu, “teori” ve “pratik” başlıklarını taşıyan iki ana bölümde incelenmiştir. İlk bölümde jeodin kavramı ve kavramı doğuran etkenler irdelenmekte, ikinci bölümde ise yakın ve uzak tarihten alınan ve “jeodini gelişme” olarak değerlendirdiğimiz bazı örnek olaylara ana hatlarıyla değinilmektedir.

2. TEORİ

2.1. Dinler Değişime Kapalı Mı?

Geleneksel jeopolitik anlatımda din, genellikle jeopolitiğin “değişmeyen unsur”u olarak ele alınmıştır. Bu değişmezlik, toplumların bir dini inançtan başka bir dini inanca geçişinin zorluğunu vurguladığı kadar aynı zamanda dini inançların ana rükünleri, ritüelleri ve çoğunlukla yüzlerce ve binlerce yıla dayanan temel dinsel metinleri gibi sistematik inanç unsurlarının değişmezliğini de vurgulamaktadır. Klasik jeopolitik anlayış, dinsel verilere bu “değişmezlik” üzerinden yaklaşmaktadır.

Öte yandan din mefhumu, her toplumda görülmekle birlikte, toplumların günlük hayatlarındaki yeri ve etkinliği farklılaşmaktadır. Bu bağlamda toplumların din kavrayışları, zamana ve mekâna bağlı olarak, diğer pek çok nedenle birlikte değişebilmektedir. Bu anlamda “a priori” olarak değişmeyen bir “töz” kabul edilen din olgusunun, metafizik/ ruhaniyat/ inanç/ itikat esaslarının değişime-dönüşüme kapalı olduğu varsayılsa bile insanların ve toplumların değişime açık olması, dini kavrayışı ve inanç öğelerini de değişebilir hale getirmektedir. Nitekim toplumların; tarihi, coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel birikimleriyle aynı dini öğretiyi farklı yorumladıkları bilinmektedir. Konunun çeşitli veçheleri üzerine yapılan bazı araştırmalara göre çoğulcu, değişken karakterli toplumlar, yeni dini hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi için daha uygun bir ortam sağlamaktadır. Örneğin Endonezya ve ABD’de büyük oranlarda yeni dini hareketlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Türkiye’deki çeşitli inanç grupları üzerine yapılan bir araştırmaya göre; bu grupların modernleşme, sanayileşme ve sekülerleşme sürecine girmeleriyle, genel olarak benimsedikleri dinsel tutum ve davranışlarından bir kısmının değişime uğradığı, bir kısmının ise işlevsel daralma gösterdiği veya yok olma aşamasına geldiği tespit edilmiştir (Sinanoğlu, 2008: 27-29).

Dinsel değişim ve dönüşümünün diğer dinamiklerini ise dinlerin yayıldığı coğrafi mekânın özellikleri, tarihi, sosyolojisi, kültürel ve ideolojik etkileşimleri ile modernite oluşturmaktadır. Park’ın yaklaşımıyla, paradoksal olarak bugün birçok din, kaynağı dışındaki ülkelerde daha güçlüdür. Aynı zamanda birçok din yayıldıkça ve kitleselleştikçe büyük ölçüde değişime uğramıştır. Bu nedenle dinlerin bugün sergiledikleri formun, genellikle orijinal halinden çok uzak olduğu görülmektedir. Dinler yayıldıkça, birbirleriyle temasa geçmiş ve iletişim kurmuşlardır. Ayrıca farklı kültür ve geleneklerden etkilenmişler, bazıları ise alt gruplara (mezheplere) bölünmüştür (Park, 2004:12).

Ortadoğu’da yakın dönemde gerçekleşen gelişmelerin gösterdiği üzere; savaş gibi toplumsal travmalar, siyasi gerilimler, toplumsal şiddet olayları ve politik ihtiyaçlar çok bileşenli olarak din algısında değiştirici/ dönüştürücü etkiler yapmakta, yeni dinsel yapıların gelişmesine zemin oluşturmaktadır. Böylece en azından bölgesel ölçekte, inancın manipülatif kullanımına açık bir ortamı oluşturmaktadır. Ayrıca çeşitli “din/ toplum mühendisliği” çalışmalarıyla, geleneksel dini anlayışlar dönüştürülebilmektedir. Bu amaçla din terminolojisinde geri plandaki bazı kavramlar, yüklenen yeni anlamlarla öne çıkarılabildiği gibi genel bir kavram, daha özel bir anlam alanına da sıkıştırılabilmektedir. Örneğin İslam terminolojisinin önemli bir kavramı olan “cihat”, günümüzde Ortadoğu’nun çeşitli kriz bölgelerinde dar bir çerçevede yorumlanmakta ve amaç uğruna bu yoruma işlev kazandırılmaktadır. Bu tarz manipülasyonlarla birkaç on yılda, aynı dini inancı aynı toplumda geleneksel biçiminden farklı olarak algılayan genç kuşaklar yetişmektedir.

İnanç unsurları, jeopolitik - siyasi bir takım amaçları gerçekleştirmek için oldukça kullanışlıdır. Özellikle dinsel metinlerin ve anlatıların yorum esnekliği, çeşitli aktörlerin politik girişimlerine geniş

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bir manevra alanı sunmaktadır. Graziano'nun yorumuyla dinler; dünyanın her yerinde, ilahiyatla ilgisi olmayan amaçlarla, siyasi sömürü nesnesi olarak kullanılabilir. Toplumunu harekete geçirmek ve büyük seferleri ve savaşları haklı çıkarmak için mümkün olan her yerde dine başvurulabilir. Ancak nedenler, seferler ve savaşlar dinle ilgili değildir. "Kutsal" metinlerle, tezleri ve karşı tezleri desteklemek mümkündür. Örneğin Amerikan siyasetinde kutsal metinlerin kullanılmasını inceleyen bir çalışmaya göre, konu ne olursa olsun, İncil'de her zaman lehte ve aleyhte argümanlar bulunabilir. Nitekim 19. yy'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde kölelikle ilgili tartışmalar sırasında, hem kölelik yanlısı hem de kölelik karşıtı güçler, görüşlerini desteklemek için İncil alıntılarında çokça yararlanmışlardır (Graziano, 2018). Bu bağlamda dinler, uzunca bir süredir, hem barışçıl hem de şiddet içeren sosyal ve politik değişim hareketlerine ilham kaynağı olmaktadır (Agnew, 2006: 189).

2.2. Günümüzün Din - Siyaset İlişkisinde Nirengi Noktalar

Dünyanın özellikle 20. yy'ın ikinci yarısından sonra dindarlaşma eğilimine girdiğini savunan Kepel, bu durumu, kitabına verdiği isimle "Tanrının İntikamı" (Kepel, 1992: 7-20) olarak adlandırmıştır. Dinlerin bu yükseliş eğilimi, çağımızda, odağında din olgusu bulunan pek çok politik sorunla eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Yine bu çağın bir gerçekliği olarak, dini olgular açık bir jeopolitik doktrine kolaylıkla dönüştürülebilir (Dijkink, 2006: 205). Öte yandan tarih boyunca din - siyaset ilişkisi sarmal hale gelmiş ve din kurumu her dönem siyasetin etkin bir bileşeni olmuştur. Günümüzde küresel ölçekte siyasetin dinselleştiğini iddia etmek pek mümkün olmasa da, dinsel alanın fazlasıyla politize olduğu açıktır.

Çağdaş uluslararası ilişkilerde, dinlerin "küresel diriliş"ini ve "siyasi uyanış"ını düşündüren fenomenlerle giderek daha sık karşılaşmaktadır. Ayrıca küreselleşme olgusuyla birlikte din faktörü, tüm devletlerin uluslararası ilişkilerinde ve iç politikalarında daha fazla görünür hale gelmiştir. Yaşadığımız çağda din sadece "siyasetin başka yollarla devamı" değildir. Aynı zamanda uluslararası arenada, devlet ve devlet dışı aktörler tarafından, uğruna rekabet edilen bir değer olarak da görülmektedir. Ülkeler politik amaçlarla dini alanı destekledikleri gibi aynı zamanda kısıtlayıcı önlemler de alabilmektedir (Xu & Zou, 2015: 167-170), (Fox, 2018: 139).

"Medeniyetler Çatışması"nın yazarı Huntington, çalışmasında, "medeniyet" kavramını büyük ölçüde din kavramının karşılığı olarak kullanmıştır. Medeniyetler arasında "fay kırıkları" olduğunu öne süren Huntington'a göre, gelecekte medeniyetler arasında çatışmalar artacaktır. Çünkü "medeniyet kimliği", gelecekte gittikçe artan bir şekilde önem kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine Batı, Konfüçyus, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleri girmektedir. Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir (Huntington, 2017: 26). Huntington'ı bir ölçüde haklı çıkaran bir gelişme olarak; özellikle Soğuk Savaş sonrasında, dünyada sınıf siyasetinin büyük ölçüde terk edilmesiyle, kimliklerin, politik gündemin etkin başlıkları haline gelmesi gösterilebilir. Böylece dinsel, etnik, cinsel kimlikler yerel ve küresel çapta günlük politikanın ana konusunu oluşturmaya başlamıştır. Dinsel kimlikçiliğin, en az etnik kimlikçilik kadar çözücü ve ciddi bir istikrarsızlık ve çatışma kaynağı haline gelebildiği güncel örneklerle görülmektedir.

Bugün dünya çapında birçok devlet, dini sosyal yardım faaliyetlerini, bir "yumuşak güç" biçimi olarak dış politikalarına ve diplomalarına entegre etmektedir. Bu eğilimin tezahürleri; dindaşlarla

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
küresel dayanışmadan, dini kurumları belirli dış politika ve ulusal güvenlik hedeflerine hizmete yöneltmeye kadar geniş bir yelpazede değişmektedir. Nitekim siyasi düzenlerin dağılmasında veya güçlendirilmesinde din olgusu belirgin bir yer tutmaktadır. Kimlik ve değerler tartışmasında dinsel söylem benzersiz bir güç taşımaktadır (Mandaville, 2022).

İslam ve Hristiyanlığın dünyada en güçlü misyonerlik faaliyetlerini yürüten dinler olduğu tespitini yapan Agnew'a göre, yalnızca İncil, Tevrat, Kuran gibi temel inanç metinlerine sahip olan dinlerin dışında, Hinduizm ve Konfüçyüsizm gibi dinlerin/ inanışların da jeopolitik vizyonları bulunmaktadır. Örneğin Hinduizm, modern Hint milliyetçiliğinin önemli bir motivasyon kaynağıdır. Yine Konfüçyüsizmin sahip olduğu evrenselci anlayış, bugün Çin'in küresel aktör olma yolundaki adımlarıyla uyumlu görünmektedir. Bu bağlamda, geniş bir şekilde yorumlandığında her dinden jeopolitik çıkarımlar yapmak kesinlikle mümkündür (Agnew, 2006: 187).

2.3. Din - Coğrafya İlişkisi ve Jeopolitiğin Dini

Dinlerle coğrafi mekân arasında varoluşsal bir ilişki vardır. Mekân unsuru dinlerin “mütemmim cüz”ü ve belki de çok daha fazlasıdır. Özellikle doğal çevre, tüm dini inançların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Dinler, kutsallaşan mekânlarla doğrudan ilgilidir. Jackowski'ye göre kutsal mekânların gelişiminde doğa koşulları önem taşımaktadır. Bu mekânlar daha çok dağ sıraları, akarsu havzaları, deniz kenarı gibi coğrafi birimlerdir. Örneğin Hinduizmin ibadet alanları her zaman kutsallaştırılan dağ zirveleri, kayalıklar ve nehirlerdir (Jackowski, 2002: 26-27).

Din - mekân ilişkisi, genel olarak “din coğrafyası” başlığı altında incelenmektedir. Bu çerçevede günümüzde modern din coğrafyası konuları arasında; coğrafi çevre ve din, kutsal alanların dönüşümü ve peyzajı, dinin mekânsal gelişimi, hac bölgelerinin incelenmesi gelmektedir. Ayrıca dini göçler (göç türleri, mekânsal kapsamları, yönleri, dinamikleri, sosyal yapıları vb); din ve yerleşim türleri (dini özelliklere sahip yerleşim birimlerinin tipolojisi), bir yerleşim ağının gelişiminde dinin etkisi, dini merkezler (ibadethanelerin mekânsal gelişimi yapısı, işlevi vb) diğer inceleme konularıdır. Yine din kurumunun çeşitli ekonomik sektörlerin gelişimi üzerindeki etkisi (örneğin tarım, sanayi); din ve turizm, din ve çevre koruma, dini bölgeselleşme ve dini haritacılık, “din coğrafyası”nın araştırma alanlarıdır (Jackowski, 2002: 26-27).

“Din Coğrafyası”, Coğrafya biliminin oldukça yeni bir alanıdır. Bu alanda yapılan araştırmalar ilk gelişme döneminde, özellikle “doğal çevre ve din” konusunu içermektedir. Bu tür çalışmalar antik çağlara kadar uzanmaktadır. Ancak “din coğrafyası”nın ayrı bir coğrafya disiplini olarak şekillenmesi 19. yy'da gerçekleşmiştir. “Din coğrafyası” araştırmalarının yoğunlaşması, 1930'ların sonlarında ve II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra kaydedilmiştir (Jackowski, 2002: 26).

Bugüne kadar “coğrafya ve din” konulu araştırmalar, daha çok “din coğrafyası” sınırları içerisinde kalmıştır. “Din jeopolitiği” ise yeterince anlaşılabilmiştir. Pickering'e göre bunun nedenlerinden biri, din olgusunun coğrafyacılar için incelenmesi zor bir alan olmasıdır; bu nedenle coğrafyacılar dini araştırmalarda çok etkin değillerdir. Coğrafyacıların ırk, sınıf ve cinsiyet gibi toplum katmanlarını çalıştıkları araştırmaları, bazı araştırmacılar tarafından kolaylıkla referans alınırken, din konulu çalışmalar ya unutulmakta ya da ırk çalışmaları içerisinde kaybolmaktadır. Benzer şekilde, dinin “beşeri coğrafya”da tanımlanmamış bir “kapalı kutu” olarak kaldığını da belirtmek gerekmektedir (Pickering, 2016: 115).

Diğer taraftan, son dönemde “coğrafya ve din” konulu az sayıdaki bazı akademik yayınlarda “jeodin” kavramı görünür olmaya başlamıştır. Jeodin kavramının geçtiği bu çalışmalarda “jeo”

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

sözcüğü, jeopolitik bir göndermeden çok coğrafyaya, mekâna, dağılışa ve küreselliğe atıf olarak yer almaktadır. “Jeodin” kavramı, örneğin dinlerin mekânsal dağılışına değinilen bir çalışmada (Khalid, 2005: 43-46) “din coğrafyası” anlamında kullanıldığı gibi Çin’in küresel güç olma yolunda diğer toplumlarla “dinsel tanışıklığını” irdeleyen bir araştırmada ise izlenen politikaların tümü (Xu & Zou, 2015: 167-170) için kullanılmıştır. Bugünkü haliyle “jeodin” kavramının genel kabul gören bir tanımlaması bulunmamakla birlikte, nadiren yer aldığı akademik çalışmalarda ise birbirinden farklı anlamlarla kullanılmaktadır.

Jeodin kavramı da tıpkı jeoekonomi kavramı gibi büyük ölçüde Asya’daki gelişmelere bağlı olarak güncellik kazanmaktadır. Nitekim Çin’in yükselen ekonomik gücünü, jeopolitik fayda amaçlı kullanmasıyla birlikte (Güner, 2018a: 220), akademik ve siyasi çevrelerde jeoekonomi kavramı daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Benzer biçimde 11 Eylül süreci, Ortadoğu’da yaşanan din eksenli çatışmalar, Asya’da radikal akımların güçlenmesi ve ayrıca Çin’in küresel açılım politikasının gereği olarak farklı kültürlerle ve dinlere artan ilgisi, “jeodin” kavramını 21. yy’ın gündemine taşımıştır. Bu nedenle her iki kavram da, gelişim süreci itibariyle büyük ölçüde “Asyalı”dır.

Din, politika ve mekân bağlamında gelişen tarihsel ve güncel olayların jeopolitik içerikte ortaya çıkardığı “jeodin” kavramı; jeopolitik amaçları gerçekleştirmek için din/ inanç olgusundan yararlanma/ kullanma olarak tanımlanabilir. Bir bilimsel yaklaşım olarak jeodin; bir bölgedeki dinsel-politik ilişkilerdeki değişme ve gelişmelerin jeopolitik yansımaları değerlendirir. Bir başka anlatımla jeodin, inançların manipüle edilmesini, dönüşmesini veya dönüştürülmesini, “ılımlı”laşmasını veya radikalleşmesini ya da geleneksel halini korumasını, politikleşmesini yahut toplumların ve devletlerin dinselleşmesi veya sekülerizasyonu ile gelişen jeopolitik süreç ve sonuçları konu edinir. Bu bağlamda jeodini yaklaşım; değişebilir/ dönüşebilir inanç konsepti çerçevesinde, ilgilenilen yeryüzü parçasının coğrafi çevresi ve mekân özelliklerini esas alarak, dini inancın veya inançların genel özelliklerini, naslarını; dinler tarihi, siyasi tarih, güncel politika ve diğer toplum bilimlerini göz önünde bulundurarak çözümlemelere ulaşır.

Jeodin kavramı, bir açıdan “jeopolitiğin dini”ni konu edinmektedir. “Jeopolitiğin dini” önermesi, jeopolitik amaçlarla bir bölgede/ ülkede ihtiyaç duyulan dini anlayışı ifade etmektedir. Bu ihtiyaç; söz konusu ülke veya bölgenin, ulusal menfaatlerine aykırı gördüğü inançlara veya dini yapılarla karşı aldığı tutuma veya başka ülkelerin o bölgeyi dizayn amacına göre değişebilir. Bu bağlamda hedef alınan bölgenin dini anlayışı, küresel ya da bölgesel aktörlerin amacına uygun olarak kurgulanabilir, moda deyişle “modifiye” edilebilir veya örneğin aşırı akımlar güçlendirilebilir yahut diğer dönüştürücü unsurlara karşı geleneksel yapısının korunması için çaba harcanabilir. Bu tür çabaların tümü “jeodini gelişmeler/ girişimler” olarak değerlendirilir. Kavram bu haliyle proaktif bir içeriğe sahiptir.

Jeodini düşünüşe, tarihin eski dönemlerinden beri rastlanmaktadır. Din adamları, imparatorlar, siyasetçiler ve askerlerin bu tarz gelişmeleri izlediğini ve tavır geliştirdiğini gösteren pek çok tarihi olay bulunmaktadır. Jeodin olgusunun tarihsel/ politik bir gerçeklik ve fenomen olarak ortaya çıkışı eski zamanlara dayansa da, “müstakil” bir bilim alanı olarak kavramsallaşması nispeten gecikmiştir. Hiç kuşkusuz bu gecikmede, dinsel içeriğin, jeopolitik araştırmaların çok katmanlılığının gölgesinde kalmasının büyük payı vardır. Ayrıca jeopolitik araştırmalarda din faktörü genellikle “durağan ve değişmeyen” bir yapı olarak ele alındığı için çoğunlukla arka plandaki “statik” bir etken olarak değerlendirilmiştir. Din temalı jeopolitik çalışmalar daha çok “jeopolitik” genel başlığı içinde ele alınmış, nadiren de “din jeopolitiği” başlığı altında incelenmiştir. Ancak dünyanın bugün geldiği

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

aşamada; din referanslı siyasi olayların ve müdahalelerin, yeryüzünün pek çok bölgesinde yaygınlaştığı ve sonuçlarının kısa sürede alınabildiği bir vasatta, jeopolitik biliminin bünyesinde bir “şube” olarak ve onun esaslarına dayanan, özgün yaklaşımlı bir bilim alanının gelişmesi doğal kabul edilmelidir.

Diğer yandan Haçlı Seferleri’nden Soğuk Savaş’ın “Yeşil Kuşak” teorisine kadar, tarihin pek çok varyantı, jeodin kavramının ortaya çıkışına “milat” kabul edilebilir referanslardır. Ancak özellikle 2001 yılında gerçekleşen “11 Eylül” saldırısı, merkezine “dinsel şiddet/ terör” gerekçesinin oturtulduğu, küresel çerçevede “fundamentalizmle mücadele ve önleyici müdahale” konseptinin benimsendiği gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Bu konsept, dönem dönem öne çıkarak, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. 11 Eylül sonrasında gelişen süreç, jeodin kavramının, belirttiğimiz tanım ve içeriğiyle ortaya çıkışına büyük katkı sağlayan önemli bir tarihsel dönemeçtir.

3. PRATİK

3.1. Tarihten Örnekler

Tarihte, jeodini konsept içerisinde değerlendirilebilecek pek çok örnek olay bulunmaktadır. Özellikle imparatorlukların tarihi bu bakımdan oldukça zengindir. Örneğin Osmanlı Devleti son yüzyılında, topraklarını emperyalist ülkelere karşı korumak istemiş ve güçlü bir direniş örgütlemek için din motivasyonundan en iyi yararlanılabileceğini düşündüğü “pan-islamizm” politikasını benimsemiştir. İşin ilginç yanı, emperyalist ülkeler de benzer biçimde kendi amaçları uğruna dini araçsallaştırmışlardı. Nitekim 1924 yılında Türkiye’nin kaldırdığı hilafet, özellikle İngiltere’yi rahatsız etmiş ve Müslüman ülkelere seslenebileceğini düşündüğü halife arayışına girmiştir. Aynı amaçlarla özellikle Akdeniz ve Ortadoğu’da etkili olmaya çalışan Fransa, İslamiyeti –siyasi olarak- canlandırıp, denetimi altına almaya çalışmıştır. 20. yy’da ise bu kez ABD, Sovyetlerin üçüncü dünyaya yayılmasını engellemek amacıyla Ortadoğu ve Asya’da dini akımların güçlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Yine aynı süreçte siyasal amaçlarla “Vahabilik” akımı da Ortadoğu’da yaygınlaşmaya başlamıştır (Corm, 2018: 83-86).

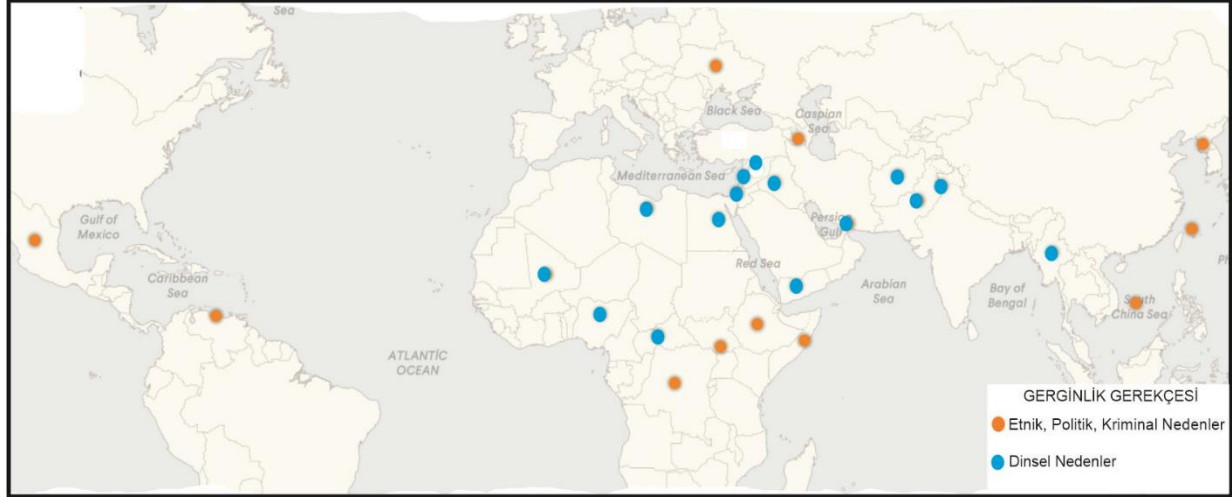
Katolik Hristiyanlık, Polonya tarihinin baskın kültürel unsurudur. Çevresindeki ülkelerle ve kültürlerle ayrışmasını kolaylaştıracak topografik engelleri bulunmayan Polonya, batıdaki Prusya ve Doğu’daki Ortodoks Rusya arasında coğrafi olarak sıkışmış, sürekli işgallere uğramış bir ülkedir. Kepel’e göre Polonya, Katolik inancını kendine kültürel kalkan yaparak, millet olarak ayakta kalmayı başarmıştır (Kepel, 1992: 105). Benzer bir tarihi vaka, 8. yy’da gerçekleşmiştir. İdil Nehri, Urallar ve Kafkaslar arasında yayılış gösteren Türk Hazar Devleti’nin özellikle yönetici sınıfı, Musevi inancını tercih etmiştir (Ahmetbeyoğlu, 2021: 105). Tıpkı Polonya’nın, çevresindeki ülkelerle kültürel varlığını mezhepsel farkla koruduğu gibi Asya steplerinde uzanan Hazarlar da, batıda Hristiyan ülkelerce, güneyde Müslüman Araplarca çevrelenmiş olmasının bir sonucu olarak, muhtemelen “kitaplı” dinlerden birini tercihe zorlanmış ve iki zorlayıcı unsurun kültürlerinin içinde yok olmamak için “üçüncü yol” a yönelmiştir.

Öte yandan yakın tarihin en önemli jeodini gelişmesi olarak, “Arap Baharı” kabul edilebilir. “Arap Baharı” büyük ölçüde dinsel kodların ve figürlerin kullanıldığı, “demokrasi” söylemli ve din referanslı bir harekettir. Nitekim Fuller, “Arap Baharı”nın başarılı olduğu ülkelerde özellikle seküler yönetimlere karşı “ılımlı İslam” önerildiğini belirtmiştir (Fuller, 2016: 439-444). Ayrıca “Arap Baharı”yla birlikte, Ortadoğu’da jeopolitik gelişmeler hız kazanmıştır (Doğan & Doğan, 2022: 324-325).

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, özellikle "ikinci ve üçüncü dünya"nın küresel sisteme "anti-sömürgeci" itirazları, yerini büyük ölçüde dini ideolojik doktrinleri benimsemiş silahlı gruplara ve iç çatışmalara terk etmiş görünmektedir. Nitekim bugün dünyanın gerilimli 25 bölgesinin 15'inde (Mali, Nijerya, Libya, Mısır, Orta Afrika Cumhuriyeti, İsrail-Filistin, Lübnan, Suriye, Irak, İran, Yemen, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Myanmar) yaşanan çatışmalarda din referanslı gerekçeler öne çıkmaktadır (CFR, 2022), (Şekil 1).

Şekil 1: Nedenlerine Göre Dünyanın Gerilimli / Çatışmalı Bölgeleri (2022)

Kaynak: CFR'den (2022) değiştirilerek alınmıştır.

Konuya daha yakın ölçekte bakıldığında, güncel jeodini gelişmeler en yoğun haliyle Asya'da yaşanmaktadır. Orta ve Güney Asya ülkelerinde yükselen dinsel fanatizm, özellikle Afganistan, Myanmar, Hindistan ve Pakistan'da tırmanmaktadır. Radikal eğilimler ve fanatik akımlar, Asya'da yayılış gösteren hemen hemen tüm kitlesel dinlerde; İslam, Hristiyanlık, Hinduizm (Open Democracy, 2014), (Marshall, 2004) ve Budizm (Wikipedia, 2022), (Wibisono, Louis. & Jetten, 2019) bünyesinde güç kazanmaktadır. Kuşkusuz Asya'da gelişen fanatizm ve dinsel gerginliklerin her biri özel inceleme konusudur. Ancak fanatizmin güç kazandığı ülkeler kadar çevre ülkeleri de istikrarsızlaştırdığı açıkça görülmektedir. Nitekim Asya'da zaman zaman yaşanan dinsel gerginlikler, özellikle Çin'in milyarlarca dolar harcayarak sürdürdüğü küresel entegrasyon projesi olan "Kuşak ve Yol Girişimi"nin (BRI) ulaşım güzergâhlarında ciddi sorunlara yol açmaktadır (Güner, 2018b: 118).

4. SONUÇ

Jeopolitik amaçları ilerletmenin birçok enstrümanı bulunmaktadır. Din olgusu bu enstrümanların en sofistike ve derinlikli olanıdır. Nitekim din mefhumu, siyaset yapıcılar tarafından, ulusal ve uluslararası siyasete değerli fırsatlar sunan, politik bir bileşen olarak görülmektedir. Devletler bu nedenle dinsel -kontrollü biçimde- desteklemektedir. Böylelikle dini alan uzun zamandır politize haldedir. Dünyanın günümüzde çatışmalı bölgelerinin çoğunda dini gerekçeler; siyasi ve ekonomik nedenleri ikinci planda bırakacak biçimde başat etkenler olarak öne sürülmektedir. Başka bir anlatımla; dini argümanlar, bugünün ideolojisiz dünyasında, kriz / müdahale bölgelerinin ortaya çıkışında ön sıralarda yer almaktadır.

Dinler sanıldığı gibi değişme kapalı, durağan yapılar değildir. Dinlerin tarihçeleri genellikle çok eskilere dayansa da; bugünün inanç anlayışları, büyük ölçüde bugünün ürünüdür. Dinler, toplumların algısına bağlı olarak şekillenen, yoruma açık, yeni formlar alabilen, kolaylıkla yeni

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

akımlar üretebilen doğurgan yapılardır. Dini inançlar, mikro topografik engellerin ayırdığı köy yerleşmelerinden kentlere, ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya, geçmişten bugüne değişimlere açık, yeni çağlara uyum sağlayabilen ve güncellenebilen sistemleridir. Din kurumu belki de bu nedenle, tarih boyunca politığın, reel politığın ve jeopolitiğin vazgeçilmez unsurları arasında yer almıştır. Dinlerin yayılışı ve kalıcılığı büyük ölçüde farklı coğrafi mekânlara, kültürlerle ve değişen şartlara uyumları ölçüsünde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla dinler, geçmişten günümüze, yönetici zümreye son derece pratik faydalar sunmuştur. Bu çerçevede içinde dinin profan alanla etkileşimi, dönüşebilirliği ve çağa uyum yeteneği, jeodini yaklaşımın başlangıç noktalarını oluşturmaktadır.

Din - siyaset ilişkisi, tarihin ilk dönemlerine götürülecek kadar eski ve bir o kadar da günceldir. Tarihi gelişmelerin önemli bir aksiyonu olan bu ilişkinin, genellikle ihmal edilen tarafı ise mekân boyutudur. Oysa tarih sahnesinin tüm öğeleri gibi dini - politik olaylar da bir coğrafi mekânda gerçekleşir ve neredeyse o yeryüzü parçasının tüm özelliklerini taşır. Siyaset ve din kavramları evrensel kavramlar olsa da algılanışı, uygulanışı, nitelikleri ve kurumlarıyla büyük ölçüde yerel nitelikler taşıyan coğrafi olgulardır. Dolayısıyla yeryüzünün herhangi bir bölgesinde din ve siyaset ilişkisini çözümleyebilmek için mekânı, coğrafi çevreyi ve dolayısıyla “jeo”yu anlamak gerekmektedir. “Jeo”, “küre”nin olduğu kadar, yerelliğin de kavramıdır. Bu açıdan politığe getirilen “jeo” takısı, politik olanı mekânla düşünmeyi önermektedir. Benzer biçimde jeodini düşünüş de, jeopolitik bir öğe olarak din/ inanç olgusuna küresel belirleyicilerin yanında, coğrafi mekânın özgünlükleri, özellikleri, gereksinimleri ve zorunluluklarını gözetenek yaklaşmaktadır.

Din - siyaset ilişkisinin kadim geçmişine bakıldığında, tarihin pek çok aşamasında jeodini gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonucunda şekillenen dünya ile Asya, Afrika ve Ortadoğu’da gelişen süreçler, yaygınlaşan din gerekçeli çatışmalar ve dünyada bir süredir görülen dindarlaşma eğilimi ile dini içerikli jeopolitik gelişmelerdeki artış, modern bir kavram olarak jeodin kavramının gündeme gelmesine, içerik ve yaklaşımının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Jeodin yaklaşımı, bu güncel perspektif içerisinde, küresel siyasetin anlaşılmasına analitik bir seçenek sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agnew, J. (2006). Religion and Geopolitics, *Geopolitics* 11 (2), pp: 183-191
<https://doi.org/10.1080/14650040600598619>
- Ahmetbeyoğlu, A. (2021), Hazarlar. S. Ergüzel, Y. Çağlar (Eds) içinde. *Türklerin Tarihi; Başlangıçtan 20. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar* (s. 96-106). Yeditepe Yayınevi.
- CFR (Council on Foreign Relations). (2022), Global Conflict Tracker, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker> (E. T: Haziran, 2022)
- Corm, G. (2018), *21. Yüzyılda Din Sorunu*. (Çev. Şule Sönmez). İletişim Yayınları.
- Dijkink, G. (2006). When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective, *Geopolitics*, 11 (2), pp: 192-208 <https://doi.org/10.1080/14650040600598403>
- Doğan, M, & Doğan Ö. S. (2022) Türkiye’nin Jeopolitiği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5, (2), s: 320-339 <https://doi.org/10.33712/mana.1159064>
- Fox, J. (2018). *An Introduction to Religion and Politics: Theory and Practice* (2.b.), Routledge. https://play.google.com/books/reader?id=zuFLDwAAQBAJ&pg=GBS.PT5&hl=tr&printsec=frontcover&source=gbs_atb
- Fuller, E.G. (2016). *Türkiye ve Arap Baharı*. (Çev. Mustafa Acar). Ekşi Kitaplar

- ... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
- Graziano, M. (2018). What is the Geopolitics of Religions? 1 March 2018, <https://www.resetdoc.org/story/what-is-the-geopolitics-of-religions/> adresinden alındı. (E. T: Haziran, 2022)
- Güner, B. (2018a), *Jeopolitik Açısından Obor Girişimi*. K. Özdaşlı, M. C. Demir, O. Tire İ. S. Arvas & U. K. Odabaş (Eds) içinde. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar. (C 1, s. 209-224). Gece Kitaplığı.
- Güner, B. (2018b), OBOR Girişimi'nin Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37): 112-123. <https://doi.org/10.14781/mcd.386165>
- Huntington, S. P. (2017). *Medeniyetler Çatışması mı ?* M. Yılmaz (Ed) içinde, *Medeniyetler Çatışması* (s. 23-51). Vadi Yayınları.
- Jackowski, A. (2002). Geography of Religion, *Peregrinus Cracoviensis*, 13, pp. 25-33.
- Kepel, G. (1992). *Tanrının İntikamı*. (Çev. Selma Kırımımız). İletişim Yayınları.
- Khalid, M. (2005). Geo-Religious Foundations Of Technological Cooperation Among The Muslim Countries Of The Indian Ocean Region, *Indian Journal of Politics*, 39, (1-2), January-June, pp.43-58
- Mandaville, P. (2022). The Geopolitics of Religious Soft Power <https://www.brookings.edu/product/the-geopolitics-of-religious-soft-power/>
- Marshall, P. (2004). Hinduism and Terror, <https://www.hudson.org/research/4575-hinduism-and-terror> (E.T. Mayıs, 2022)
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev. Mert Doğruer). Epsilon Yayınevi.
- Open Democracy. (2014). The politicization of Hindu faith in India. <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/politicization-of-hindu-faith-in-india/> adresinden alındı. (E.T: Mayıs, 2022)
- Park, C. (2004). *Religion and Geography*. J. Hinnells (Ed) içinde. Routledge Companion to the Study of Religion. (pp. 1-29). Routledge. <https://www.lancaster.ac.uk/staff/gyaccp/geography%20and%20religion.pdf>
- Pickering, S. (2016). *Understanding Geography and War*. Palgrave Macmillan.
- Sinanoğlu, A. F. (2008), Toplumsal Değişim ve Din, *Hikmet Yurdu*, 1 (2), s: 23-29
- Xu, Y., & Zou, L (2015). Geo-religion and China's Foreign Strategy. S. Binhong (Ed) içinde. *China Under Xi Jinping*. (pp. 167-185). Brill.
- Wibisono, S., Louis, W.R. & Jetten, J. (2019). A Multidimensional Analysis of Religious Extremism, *Frontiers in Psychology*, published: 18 November 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02560>
- Wikipedia. (2022). Buddhism and Violence. https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_and_violence adresinden alındı. (E.T: Mayıs, 2022)

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik kurul kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

EXTENDED SUMMARY**WHAT IS GEORELIGION?****Bülent GÜNER*****1. INTRODUCTION**

Relationship between religion and politics dates back to the earliest periods of civilization history. Thus, religious and political institutions have established strong ties throughout history. The notion of religion is essential for all societies. The administrative groups realized this situation exceedingly early. The rulers of medieval agricultural societies often resorted to religious institutions to supply legitimacy, legalize the laws they enacted, and increase the motivation of their armies by sanctifying themselves and the state they rule. This is because religions have been an important-political-founding factor since ancient times of history.

On the other hand, human history is also the history of civilizations, cultures, and concepts. Every historical turn and crisis throughout the centuries have opened the door to innovative solutions and concepts. Relevant centuries were synthesized with the accumulation of history and the originality of that century while it also paved the way for some new developments. New concepts and solutions come after the shocking and transformative events that took place in historical processes. "Georeligion" is a contemporary and modern concept as well as historical, conceptualized within this framework. There is a saying at the end cover of the book "Prisoners of Geography" (2018) belonging to journalist Tim Marshall: "Now is the time to bring the word "geo" back to everything political". This expression should be remembered as a reality of the age we live in.

The chief goal of this study was to evaluate the phenomena of religion and politics which are crucial elements of geopolitics within a new conceptual framework by taking historical and current social/political developments as reference. The phenomenon of religion shape today's world in terms of geopolitics; we discussed it in terms of our study purpose and interpreted it within the concept of "georeligion" together with other factors.

2. THEORY**2.1. Are Religions Closed to Change?**

Religion, by the traditional geopolitical narrative, is considered the "unchanging element" of geopolitics. This unchangeability emphasizes the difficulty of transitioning societies from one religious' belief to another while it also reveals the immutableness of systematic belief elements such as the main elements of religious beliefs, rituals, and basic religious texts which date back hundreds and thousands of years. Classical geopolitical understanding evaluates religious data through this "immutableness".

On the other hand, religion is seen in every society while its place and effectiveness in daily life vary. Societies' views of religion may change depending on time and place and for many other reasons. Much as the general run of people assume that the metaphysics/spirit/belief/creed principles of the phenomenon of religion that is accepted as "a priori" are closed to change, the fact that people and societies are open to change makes religious understanding and belief elements changeable. It is known that societies interpret the same religious doctrine differently based on their historical, geographical, socio-economic, and cultural accumulation. With reference to some studies on various aspects of the subject; pluralist societies with changeable characters supply a more favorable environment for the emergence and development of new religious movements. For example, new religious movements have appeared in large proportions in Indonesia and the USA. For the results of a study on various belief groups in Turkey; after these groups entered the process of modernization, industrialization, and secularization, some of the religious attitudes and behaviors changed, while some of them showed functional shrinkage or came to the stage of extinction (Sinanoğlu, 2008: 27-29).

The characteristics of the geographical place where religions spread, its history, sociology, cultural and ideological interactions, and modernity are all the other dynamics of religious change and transformation. For Park's approach, paradoxically, many religions today are stronger in countries other than their origin. As many

* Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, bguner@munzur.edu.tr , ORCID: 0000-0003-1893-7216

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

religions spread and became massive, they changed drastically. Therefore, we now see that the current form of religion today is generally far from its original form. As religions spread, they came into contact and communicated with each other. Moreover, they were also influenced by distinct cultures and traditions, some of which were divided into subgroups (sects) (Park, 2004:12).

Social traumas such as war, political tensions, social violence, and political needs, which have multi-part transformative effects on the feeling of religion, form the basis for the development of new religious structures. Thus, an environment open to the manipulative use of belief is set up, at least on a regional scale. Besides all these, traditional religious understandings can be transformed through various "religion/social engineering" works. For this purpose, some concepts in the background of religion terminology can be brought forward with new meanings while a general concept can be compressed into a more specific meaning area. For example, "jihad" is an essential concept of Islamic terminology and is interpreted in a narrow framework in various crisis regions of the Middle East today; this interpretation is given a function for this purpose. Younger generations who perceive the same religious belief differently from its traditional form in the same society in a few decades have grown.

Components of belief are useful for many reasons to achieve many geopolitical-political goals. The flexibility of interpretation of religious texts and narratives supplies room for maneuvering the political initiatives of various actors. From the viewpoint of Graziano, religions can be used all over the world as political exploitation for purposes unrelated to spirituality. People may resort to religion wherever possible to mobilize society and justify great campaigns and wars. But the reasons, campaigns, and wars are not about religion. It is possible to support theses and antitheses with "sacred" texts (Graziano, 2018). In this regard, we can say that religions, for quite some time, have been an inspiration to social and political change, both peaceful and violent (Agnew, 2006: 189).

2.2. Reference Points in Today's Religion-Politics Relationship

Kepel expressed that the world has been in a tendency to become more religious after the second half of the 20th century; he also named this situation "God's Revenge" (Kepel, 1992: 7-20) with the name he gave to his book. This rising trend of religions takes place simultaneously with many political problems focusing on religion in our age. Again, religious facts can easily be transformed into a clear geopolitical doctrine, as a reality of this age (Dijkink, 2006: 205). On the other hand, religion and politics have been integrated throughout history and the institution of religion has always been an active part of politics. The religious field is highly politicized despite it is not possible to claim that politics on a global scale is religious today.

Phenomena that evoke the global resurgence and political awakening of religions in contemporary international relations are increasingly met. Moreover, the religious factor with the phenomenon of globalization is now more visible in the international relations and domestic policies of all states. In the age we live in, religion is not just "the continuation of politics by other means". It is also seen as a competitive value by state and non-state actors in the international arena. While countries support religion for political purposes, they can also take restrictive measures against it (Xu & Zou, 2015: 167-170), (Fox, 2018: 139).

Huntington, the author of "The Clash of Civilizations" used the concept of "civilization" as a synonym for religion in relevant work. According to Huntington, who suggests that there are "fault line breaks" between civilizations, and conflicts between civilizations will increase in the future. Because civilization identity will be more important in the future and the world will be shaped largely by the interaction between eight major civilizations. These are Western, Confucian, Japanese, Islamic, Indian, Slavic-Orthodox, Latin American, and African civilizations. The most important struggles in the future will be seen along the cultural Faultline breaks those separate civilizations from one another (Huntington, 2017: 26). If we look at a development that justifies Huntington to some extent, especially after the Cold War, because of the abandonment of class politics in the world, identities are now the active topics of the political agenda. So, religious, ethnic, and gender identities have started to set up the main subject of daily politics locally and globally. Current examples show that religious demitarians can become a source of dissolver and serious instability and conflict at least as much as an ethnic identity.

Many states, today, around the world integrate religious welfare activities as a form of "soft power" into their foreign policies and diplomacy. The manifestations of this trend become diversified from global solidarity with coreligionists to directing religious institutions to serve specific foreign policy and national security goals.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Religion is at an essential position in the disintegration or strengthening of political orders. Religious discourse has a unique power in the discussion of identity and values (Mandaville, 2022).

According to Agnew, Islam and Christianity are the religions that conduct the most powerful missionary activities in the world. Again, for the author, apart from religions that only have basic belief texts such as the Bible, the Torah and the Qur'an, religions/beliefs such as Hinduism and Confucianism also have geopolitical visions. For example, Hinduism is an important source of motivation for modern Indian nationalism. Again, the universalist understanding of Confucianism is in parallel with China's steps towards becoming a global actor today. It is certainly possible to draw geopolitical inferences from any religion when interpreted broadly (Agnew, 2006: 187).

2.3. Relationship between Religion and Geography and the Religion of Geopolitics

There is an existential relationship between religions and geographical space. Space is the "complementary part" of religions and much more. Especially the natural environment has a significant role in the development of all religious beliefs. Religions are related to sanctified places. For Jackowski, natural conditions are important in the development of sacred places. These places are mostly geographical units such as mountain ranges, river basins, and seaside. For example, places of worship in Hinduism have always sanctified mountain peaks, cliffs and rivers (Jackowski, 2002: 26-27).

Today's modern religious geography subjects include the titles such as the geographical environment and religion, the transformation and landscape of sacred areas, the spatial development of religion, and the observation of haj sites. Moreover, other subjects of review are religious migrations (types of migration, spatial extents, directions, dynamics, social structures, etc.), religion and types of settlements (typology of settlements with religious characteristics), the effect of religion on the development of a settlement network, religious centers (spatial development structure of places of worship, function, etc.). Again, we can align the research areas of "religious geography" as follow: the effect of the institution of religion on the development of various economic sectors (i.e agriculture, industry), religion and tourism, religion and environmental protection, religious regionalization and religious cartography (Jackowski, 2002: 26-27).

"Religious Geography" is a new field in the science of geography. Studies in this field include the subject of "natural environment and religion" in the first development period. Such studies date back to ancient times. However, the embodiment of "religious geography" as a separate geography discipline materialized in the 19th century. Studies in the "geography of religion" intensified in the late 1930s and again just after the Second World War (Jackowski, 2002: 26).

Research on geography and religion, until today, mostly remained within the boundaries of "religious geography". There is an expression that "geopolitics of religion" is not well understood. For Pickering, the phenomenon of religion is a difficult field for geographers to study. So, geographers are not continually active in religious studies; this is one of the reasons for such an expression. While studies on social strata such as race, class, and gender made by geographers are easily referenced by some authors, studies on religion are either forgotten or lost in race studies. Similarly, it should not be forgotten that religion still is an undefined "black box" in "human geography" (Pickering, 2016: 115).

On the other hand, "georeligion" concept has started to appear in some academic publications on "geography and religion" recently. In relevant studies, the word "geo" refers to geography, space, distribution, and globality rather than a geopolitical reference. A study reviewing the "religious acquaintance" with other societies on the path of China to become a global power used the concept of "georeligion" in the meaning of the whole of the policies followed (Xu&Zou, 2015: 167-170) while the same concept is used in the sense of "geography of religion" in a study on the spatial distribution of religions (Khalid, 2005: 43-46). There is not a mainstream definition of "georeligion" today and this concept is rarely used with different meanings in academic studies where it is written.

The concept of georeligion, like the concept of geoeconomics, is largely shaped by the developments in Asia. The concept of "geoeconomy" started to attract more attention in academic and political circles especially after China started to use its rising economic power for geopolitical benefit (Güner, 2018a: 220). Similarly, the 9/11 process, religion-based conflicts in the Middle East, the improving radical movements in Asia and China's increasing interest in diverse cultures and religions due to its global expansion policy brought the concept of "georeligion" to the agenda of the 21st century. Therefore, both concepts are largely "Asian" in terms of development, if not the place of birth.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

The concept of "georeligion" which is revealed in the geopolitical context by historical and current events developing as part of religion, politics, and geography can be defined as using the phenomenon of religion to achieve geopolitical purposes. Georeligion, as a scientific approach, scrutinizes the geopolitical reflection of changes and developments in the religious-political relations in a region. In other words, we can align the issues of georeligion as follow: manipulation, transformation, or transformation of beliefs; "moderation" or radicalization of beliefs; preservation of traditional state and politicization of beliefs; geopolitical process and results about religionization or secularization of societies and states. In this context, the georeligious approach reaches solutions by considering the typical characteristics of religious beliefs, dogma, history of religions, political history, current politics, and other social sciences within the framework of the concept of changeable/transformable belief based on the geographical environment and spatial characteristics of the piece of land of interest.

The concept of georeligion, in one regard, deals with the "religion of geopolitics". The expression of "religion of geopolitics" expresses the religious understanding needed in a region/country for geopolitical purposes. This need may vary depending on the attitude of the country or region against the beliefs that are opposite to the national interests or the purpose of designing of that region by other countries. So, the religious understanding of the targeted region can be constructed in parallel with the purpose of global or regional actors and can be "modified" in more recent terms. In addition to all these, overcurrents may be improved or efforts may be made to preserve its traditional structure against other converters. All such efforts are accepted as "georeligious developments/initiatives". The concept has proactive content as such.

The history of georeligious thinking goes back to ancient times. Many historical events that show that clergy, emperors, politicians, and soldiers followed such developments and developed attitudes have happened. Much as the emergence of the georeligion phenomenon as a historical/political reality and phenomenon dates to ancient times, we can say that its conceptualization as an "independent" field of science has relatively been delayed. Religious content is overshadowed by the multilayer structure of geopolitical studies; this circumstance has a significant role in this delay. Religion factor is mostly considered a "static" factor in the background because it is generally a "static and unchanging" structure in geopolitical studies in general. Religion-themed geopolitical studies are mostly discussed under the general title of "geopolitics" and rarely under the title of "geopolitics of religion". Political events and interventions with religious references have become widespread in many parts of the world and their results can be obtained in a brief time. Under these conditions, the development of a science field with a unique approach, as a "branch" within the geopolitical science and based on its principles, should be accepted naturally.

On the other hand, many variants of history, from the Crusades to the "Green Belt" theory of the Cold War, are acceptable references to the emergence of the concept of georeligion. However, especially the "11 September attack" in 2001 was the beginning of the developments that had the justification of "religious violence/terrorism" at its center and adopted the concept of "fight against fundamentalism and preventive intervention" in the global framework. This concept comes to the fore from time to time and stays valid today. The process that developed after September 11 is an important historical turning point that contributed greatly to the definition and content of the concept of religion.

3. PRACTICE

3.1. Examples from History

There are many cases in the history of the world and the Ottoman Empire that we can evaluate within the concept of georeligion. Ottoman history is rich in this respect. For example, the Ottoman Empire, in the last century, wanted to protect its lands against imperialist countries and adopted a policy of pan-Islamism, which required the instrumentalization of religion to organize a strong resistance. The caliphate who was abolished by Turkey in 1924 disturbed England and they sought a caliph that could influence Muslim countries. France who tries to be effective especially in the Mediterranean and the Middle East for the same purposes has endeavored to revive and control Islam in a political manner. The USA, to prevent the Soviets from spreading to the third world, contributed to the religionization of the Middle East and Asia to prevent the Soviets from spreading to the third world in the 20th century. Again, in the same period, the "Wahhabism" movement for political purposes began to spread in the Middle East (Corm, 2018: 83-86).

The dominant cultural element in Polish history is Catholic Christianity. Poland has no topographical barriers that would ease its separation from surrounding countries and cultures, and again, Poland is a

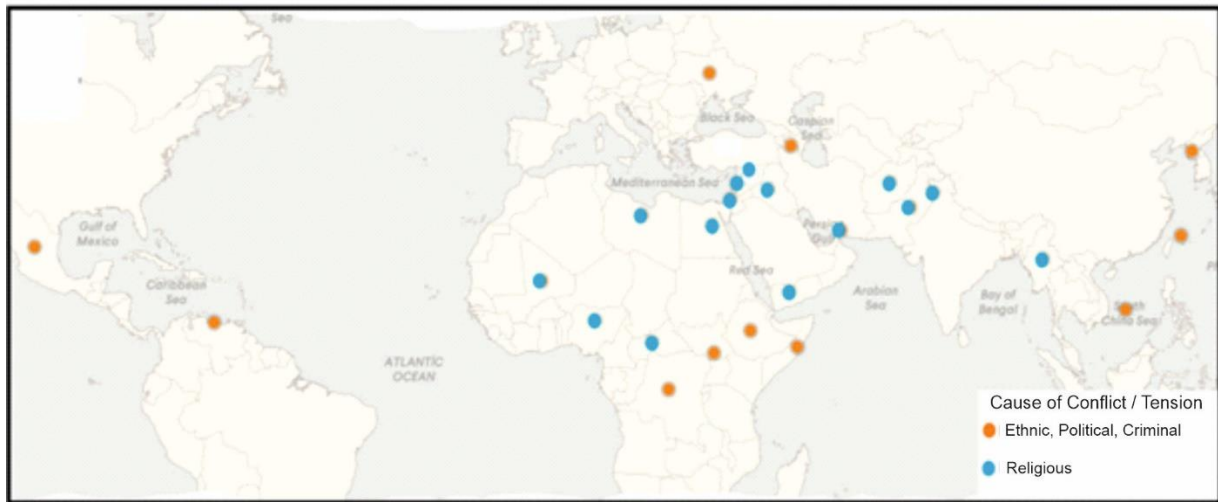
... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

constantly invaded country, geographically sandwiched between Prussia in the west and Orthodox Russia in the east. For Kepel, Poland succeeds to survive as a nation by making the Catholic faith a cultural shield for itself (Kepel, 1992: 105). A similar historical case was seen in the eighth century. Especially the ruling class of the Turkish Khazars State, which spread between the Idil River, the Urals, and the Caucasus, preferred the Jewish faith (Ahmetbeyoğlu, 2021:105). Just as Poland preserved its cultural existence with sectarian differences, the Khazars lying on the Asian steppes were probably forced to choose one of the "book" religions as a result of being surrounded by Christian countries in the west and Muslim Arabs in the south, and they turned to the "third way" in order not to disappear in the culture of two compelling elements.

On the other hand, we can highlight the "Arab Spring" as the most important egregious development in recent history. The "Arab Spring" used religious codes and figures; it is a religious-referenced movement with "democracy" discourse. Fuller pointed out that "moderate Islam" is recommended especially against secular governments in countries where the "Arab Spring" was successful (Fuller, 2016: 439-444). Geopolitical developments in the Middle East accelerated with the "Arab Spring" (Doğan & Doğan, 2022: 324-325).

The "anti-colonial" exits of the "second and third world" to global powers have been replaced by armed groups that have adopted religious ideological doctrines and internal conflicts with the end of the Cold War. Thus, religion-based reasons come to the fore in the conflicts in fifteen of the twenty-five stressed regions of the world (Mali, Nigeria, Libya, Egypt, Central African Republic, Israel-Palestine, Lebanon, Syria, Iraq, Iran, Yemen, Afghanistan, Pakistan, India, and Myanmar) (CFR, 2022), (Figure 1).

Figure 1: Stressed/Conflicted Regions of the World by Causes (2022)

Source: Taken from CFR (2022) with arrangements

It is seen when looking at the subject in detail that the current georeligious developments are experienced most intensely in Asia. Religious fanaticism rising in Central and South Asian countries is on the rise, especially in Afghanistan, Myanmar, India, and Pakistan. Radical tendencies and fanatical currents are gaining strength in almost all the mass religions spreading in Asia, in other words, Islam, Christianity, Hinduism (Open Democracy, 2014) (Marshall, 2004) and Buddhism (Wikipedia, 2022), (Wibisono, Louis. & Jetten, 2019). The fanaticism and religious tensions that developed in Asia are the subjects to special study. However, fanaticism destabilizes the surrounding countries as well as the countries where it gains strength. In fact, religious tensions from time to time in Asia cause serious problems, especially in the transportation routes of the "Belt and Road Initiative" (BRI), which is a global integration project that China continues to spend billions of dollars (Güner, 2018b: 118).

4. CONCLUSION

There are many instruments for advancing geopolitical goals. Religion is the most sophisticated and deep one of these instruments. Policymakers accept the concept of religion as a political part that offers valuable opportunities to national and international politics. Therefore, states support the religious sphere in a controlled manner; so, the religious sphere has long been politicized. Religious reasons are the dominant factors, leaving political, economic, and geopolitical reasons in the background today, in most of the regions

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

with conflict. Religious arguments are at the forefront of the emergence of crisis/intervention zones in today's ideology-free world.

Religions, as it is thought, are not static structures that are close to change. Although the histories of religions are generally incredibly old; today's conceptions of faith are largely the product of today. Religious beliefs are systems that spread from village settlements to cities, from cities to countries, and from countries to continents separated by micro-topographic barriers and are open to changes from past to present, adaptable to new ages, and can be updated. The institution of religion, perhaps, for this reason, is one of the indispensable elements of politics, realpolitik, and geopolitics throughout history. The spread and permanence of religions have come into being due to their parallelism to different geographical places, cultures and changing conditions. The ruling class has benefited immensely from religions throughout history. The interaction of religion with the profane field, its transformability, and its ability to adapt to the times constitute the starting points of the georeligious approach.

The relationship between religion and politics is as old as the first periods of history, but as current as it is. The neglected aspect of the religion-politics relationship is the spatial dimension, as an important action of historical developments. However, religion and politics, like all the elements of the historical scene, run in a geographical space and almost have all the characteristics of that part of the earth. Much as the concepts of politics and religion are universal, their feeling, application, characteristics, and institutions are geographical phenomena that have local characteristics to a considerable extent. Space, geographical environment and therefore "geo" should be understood to analyze the relationship between religion and politics in any part of the world. "Geo" is the concept of the locality as well as of "globe". From this perspective, the "geo" suffix brought to politics suggests thinking about the political with space. Similarly, the georeligious mentality considers the uniqueness, characteristics, needs, and necessities of the geographical space, as well as the global determinants, to understand religion/belief as a geopolitical element well.

We can say about the archaic history of the religion-politics relationship that georeligious developments have occurred in many stages of history. Developing processes in Asia, Africa, and the Middle East, widespread religious conflicts, the tendency to become religious in the world for a while, and the increase in religious-related geopolitical developments paved the way for the concept of georeligion to come to the fore and the formation of its content and approach in the world shaped after the Cold War and especially as a result of the September 11 attacks. The georeligious approach, within this current perspective, brings an analytical choice for understanding global politics.

REFERENCES

- Agnew, J. (2006). Religion and Geopolitics, *Geopolitics* 11 (2), pp: 183-191
<https://doi.org/10.1080/14650040600598619>
- Ahmetbeyoğlu, A., (2021), Hazarlar. S. Ergüzel, Y. Çağlar (Eds) içinde. *Türklerin Tarihi; Başlangıçtan 20. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar* (s. 96-106). Yeditepe Yayınevi.
- CFR (Council on Foreign Relations). (2022), Global Conflict Tracker, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker> (E. T: Haziran, 2022)
- Corm, G., (2018), *21. Yüzyılda Din Sorunu*. (Çev. Şule Sönmez). İletişim Yayınları.
- Dijkink, G. (2006). When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective, *Geopolitics*, 11 (2), pp: 192-208 <https://doi.org/10.1080/14650040600598403>
- Doğan, M., & Doğan Ö. S., (2022) Türkiye'nin Jeopolitiği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5, (2), s: 320-339 <https://doi.org/10.33712/mana.1159064>
- Fox, J. (2018). *An Introduction to Religion and Politics: Theory and Practice* (2.b.), Routledge. https://play.google.com/books/reader?id=zuFLDwAAQBAJ&pg=GBS.PT5&hl=tr&printsec=frontcover&source=gbs_atb
- Fuller, E.G. (2016). *Türkiye ve Arap Baharı*. (Çev. Mustafa Acar). Ekşi Kitaplar
- Graziano, M. (2018). What are the Geopolitics of Religions? 1 March 2018, <https://www.resetdoc.org/story/what-is-the-geopolitics-of-religions/> adresinden alındı. (E. T: Haziran, 2022)

- ... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
- Güner, B. (2018a), *Jeopolitik Açından Obor Girişimi*. K. Özdaşlı, M. C. Demir, O. Tire İ. S. Arvas & U. K. Odabaş (Eds) içinde. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar. (C 1, s. 209-224). Gece Kitaplığı.
- Güner, B. (2018b), OBOR Girişimi'nin Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37): 112-123. <https://doi.org/10.14781/mcd.386165>
- Huntington, S. P. (2017). *Medeniyetler Çatışması mı ?* M. Yılmaz (Ed) içinde, *Medeniyetler Çatışması* (s. 23-51). Vadi Yayınları.
- Jackowski, A. (2002). Geography of Religion, *Peregrinus Cracoviensis*, 13, pp. 25-33.
- Kepel, G. (1992). *Tanrının İntikamı*. (Çev. Selma Kırımız). İletişim Yayınları.
- Khalid, M. (2005). Geo-Religious Foundations of Technological Cooperation Among the Muslim Countries of The Indian Ocean Region, *Indian Journal of Politics*, 39, (1-2), January-June, pp.43-58
- Mandaville, P. (2022). The Geopolitics of Religious Soft Power <https://www.brookings.edu/product/the-geopolitics-of-religious-soft-power/>
- Marshall, P. (2004). Hinduism and Terror, <https://www.hudson.org/research/4575-hinduism-and-terror> (E.T. Mayıs, 2022)
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev. Mert Doğruer). Epsilon Yayınevi.
- Open Democracy. (2014). The politicization of Hindu faith in India. <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/politicization-of-hindu-faith-in-india/> adresinden alındı. (E.T: Mayıs, 2022)
- Park, C. (2004). *Religion and Geography*. J. Hinnells (Ed) içinde. Routledge Companion to the Study of Religion. (pp. 1-29). Routledge. <https://www.lancaster.ac.uk/staff/gyaccp/geography%20and%20religion.pdf>
- Pickering, S. (2016). *Understanding Geography and War*. Palgrave Macmillan.
- Sinanoğlu, A. F., (2008), Toplumsal Değişim ve Din, *Hikmet Yurdu*, 1 (2), s: 23-29
- Xu, Y., & Zou, L (2015). Geo-religion and China's Foreign Strategy. S. Binhong (Ed) içinde. *China Under Xi Jinping*. (pp. 167-185). Brill.
- Wibisono, S., Louis, W.R. & Jetten, J. (2019). A Multidimensional Analysis of Religious Extremism, *Frontiers in Psychology*, published: 18 November 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02560>
- Wikipedia. (2022). Buddhism and Violence. https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_and_violence adresinden alındı. (E.T: Mayıs, 2022)